

УДК 340.12 (477)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2025-2-4>

ОСОБЛИВОСТІ ПАМ'ЯТІ ТА МИСЛЕННЯ У ВАЖКОПОРАНЕНИХ КОМБАТАНТІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ

Петреченко Світлана Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи

Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна»

svet-petre@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7329-0219>

Стаття присвячена дослідженню когнітивних особливостей пам'яті та мислення у важкопоранених комбатантів у процесі їхньої соціально-психологічної адаптації. Розглядаються вплив бойових травм, психологічного стресу та реабілітаційних чинників на ключові когнітивні процеси, що визначають успішність відновлення й інтеграції в суспільство. Особлива увага приділяється виявленню порушень вербальної пам'яті та аналітичного мислення, потенціалу образної пам'яті як ресурсу для реабілітації. **Мета** дослідження – визначення особливостей короточасної, довготривалої та образної пам'яті, аналітичного мислення у важкопоранених комбатантів у процесі соціально-психологічної адаптації. **Методи.** У дослідженні використано теоретичні, емпіричні та статистичні методи. Проведено емпіричне дослідження з важкопораненими комбатантами віком 25-47 років. Для оцінки когнітивних функцій застосовано методику «Заучування 10 слів» А. Лурія, тест «Пам'ять на образи» та прогресивні матриці J. Raven і L. Penrose. Дослідження охоплювало чотири етапи: психодіагностичний, аналітичний, формувальний і контрольний. **Результати.** Первинна діагностика виявила виражені порушення короточасної та довготривалої вербальної пам'яті, знижену здатність до аналітичного мислення. Образна пам'ять виявилася відносно збереженою, хоча й мала індивідуальні коливання. Після проходження психокорекційної програми, яка включала когнітивні тренінги, психологічне консультування, релаксаційні техніки та елементи когнітивно-поведінкової терапії, відзначено позитивну динаміку в усіх вимірюваних показниках. Найкращі результати демонстрували учасники з нижчим рівнем тривожності та вищою мотивацією до одужання. **Висновки.** Результати підтверджують, що когнітивні порушення є типовими у важкопоранених комбатантів на ранніх етапах адаптації. Водночас збережені ресурси образної пам'яті відкривають перспективи використання візуальних методик у реабілітації. Комплексна психологічна підтримка сприяє покращенню когнітивного функціонування, а її своєчасне застосування підвищує ефективність соціально-психологічної адаптації. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення впливу типів поранень, особливо черепно-мозкових, на когнітивні функції.

Ключові слова: важкопоранений комбатант, соціально-психологічна адаптація, пам'ять, мислення, реабілітація, психодіагностика, психокорекційна підтримка.

PECULIARITIES OF MEMORY AND THINKING IN SERIOUSLY WOUNDED COMBATANTS IN THE PROCESS OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION

Petrenchenko Svitlana Anatoliivna,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology and Social Work
Khmelnytsky Institute of Social Technologies, University of Ukraine

svet-petre@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7329-0219>

The article is devoted to the study of cognitive characteristics of memory and thinking in severely wounded combatants in the process of their socio-psychological adaptation. It examines the impact of combat injuries, psychological stress and rehabilitation factors on key cognitive processes that determine the success of recovery and integration into society. Particular attention is paid to identifying impairments in verbal memory and analytical thinking, as well as the potential of visual memory as a resource for rehabilitation. **Purpose.** The aim of the study is to determine the characteristics of short-term, long-term and visual memory, and analytical thinking in severely wounded combatants in the process of social and psychological adaptation. **Methods.** The study uses theoretical, empirical and statistical methods. An empirical survey of 42 severely wounded combatants aged 25-47 was conducted. To assess cognitive functions, the following methods were used: A. Luria's «10-Word Learning» test, the test «Memory for Images», and the Progressive Matrices by J. Raven and L. Penrose. The study consisted of four stages: psychodiagnostic, analytical, formative, and control. **Results.** The initial diagnosis revealed pronounced impairments in short-term and long-term

verbal memory and reduced analytical thinking ability. Imagery memory was relatively preserved, although there were individual variations. After completing a psychocorrectional programme that included cognitive training, psychological counselling, relaxation techniques, and elements of cognitive-behavioural therapy, positive dynamics were noted in all measured indicators. The best results were demonstrated by participants with lower anxiety levels and higher motivation to recover. **Conclusions.** The results confirm that cognitive impairments are typical in severely wounded combatants in the early stages of adaptation. At the same time, preserved visual memory resources open up prospects for the use of visual techniques in rehabilitation. Comprehensive psychological support contributes to the improvement of cognitive functioning, and its timely application increases the effectiveness of socio-psychological adaptation. Further research should focus on studying the impact of types of injuries, especially traumatic brain injuries, on cognitive functions.

Key words: *severely wounded combatant, social and psychological adaptation, memory, thinking, rehabilitation, psychodiagnostics, psychocorrectional support.*

Вступ. Соціально-психологічна адаптація важкопоранених комбатантів є складним багатогранним процесом, що вимагає всебічного розгляду: психологічних і фізіологічних аспектів. В умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну значна кількість комбатантів зазнає тяжких поранень, які негативно впливають на функціонування пам'яті та мислення – ключових когнітивних процесів, необхідних для ефективної реабілітації та подальшої інтеграції в суспільство. Збереження та відновлення когнітивних функцій є важливою умовою успішної соціально-психологічної адаптації, що робить дослідження особливостей важкопоранених осіб особливо актуальним.

Новизна полягає у комплексному аналізі й дослідженні особливостей пам'яті та мислення, які формуються у важкопоранених комбатантів у процесі соціально-психологічної адаптації, з урахуванням специфіки військової травми, психологічного стресу та реабілітаційних чинників, що дозволяє розширити наукове розуміння когнітивних змін у посттравматичному періоді та створити основу для удосконалення психологічної підтримки та реабілітації.

Проблемне поле дослідження особливостей пам'яті та мислення у важкопоранених комбатантів у процесі соціально-психологічної адаптації широко представлено в науковому доробку як вітчизняних (Ю. Асєєва, К. Айме-дов, М. Касикова, І. Данилюк, В. Предко, О. Деменко, І. Москальов, С. Пешко та інші), так і зарубіжних (К. Blacker, J. Hamilton, B. Russell, A. Mussap, C. Gerver, J. Griffin, M. Price, A. Zanesco та інші) дослідників. Зокрема, Ю. Асєєва та колеги (2024) досліджують психологічні особливості військовослужбовців із різним бойовим досвідом, підкреслюючи важливість когнітивних процесів у реабілітації. І. Данилюк та співавтори (2023) охарактеризували структурні прояви життєстійкості особистості в умовах війни, що тісно пов'язано з адаптаційними можливостями комбатантів. Зарубіжні дослідники (Blacker et al., 2019), надають огляд когнітивного тренінгу для військових, акцентуючи увагу на розвитку

пам'яті та мислення в екстремальних умовах, (Russell, Mussap, 2023) вивчають посттравматичний стрес і візуальну робочу пам'ять у військовослужбовців, що дає важливу інформацію про когнітивні порушення після бойового досвіду.

Враховуючи актуальні виклики сучасності, пов'язані із воєнною агресією, дослідження пам'яті та мислення у комбатантів набуває особливої суспільної та наукової значущості. Результати роботи сприятимуть підвищенню ефективності психологічної підтримки, реабілітації та соціальної інтеграції важкопоранених осіб.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей пам'яті та мислення у важкопоранених комбатантів у процесі їхньої соціально-психологічної адаптації з урахуванням індивідуальних психологічних характеристик, специфіки бойового досвіду та реабілітаційних умов.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Проблема соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів пов'язана з необхідністю забезпечення ефективної інтеграції у суспільство після участі у бойових діях. Адаптація розглядається як процес модифікації психологічних характеристик людини, що проявляється у зміні ціннісних орієнтацій, рольової поведінки, соціальних настанов й інших психологічних особливостей (Деменко, 2019). Поняття адаптивності, що є близьким до адаптації, позначає особистісні ресурси, резерви до адаптації та індивідуально-психологічні особливості самого процесу пристосування.

Соціально-психологічна адаптація важкопоранених комбатантів – це складний багатоступеневий процес пристосування до мирного життя після травматичного досвіду бойових дій. Вона включає відновлення психологічного стану, соціальну інтеграцію та повернення до звичного способу життя (Асєєва та ін., 2024). Основні етапи цього процесу охоплюють первинну адаптацію, соціальну інтеграцію та довгострокову адаптацію, кожен із яких має свої особливості та завдання (Данилюк та ін., 2023).

Адаптація важкопоранених комбатантів ускладнюється тривалістю перебування в зоні бойових дій, характером бойового досвіду, наявністю підтримки сім'ї та соціальних служб, професійною психологічною підтримкою (Деменко, 2019; Venza et al., 2025).

Усі описані фактори визначають індивідуальні шляхи адаптації та рівень психологічного благополуччя особистості в посттравматичний період.

Когнітивні процеси пам'яті та мислення є ключовими елементами, що впливають на якість адаптації. Пам'ять розглядається як сукупність процесів запам'ятовування, зберігання, відтворення і забування індивідом свого досвіду, що становить складову пізнавальної діяльності людини (Григор'єва, Веліховська). Існують різні види пам'яті: образна, словесно-логічна, рухова та емоційна, які реалізуються через відповідні аналізатори (зорову, слухову, тактильну тощо) та забезпечують адаптацію до зовнішніх і внутрішніх умов.

Важливими характеристиками пам'яті є її тривалість (короткочасна, довготривала, оперативна), тип запам'ятовування (мимовільне чи довільне), умови успішного запам'ятовування (систематичність, розуміння змісту) та форми відтворення (впізнавання, згадування, пригадування) (Москальов, Пешко, 2025). Вивчення індивідуальних особливостей пам'яті (швидкості, точності, міцності та готовності до відтворення) має особливе значення в адаптації важкопоранених комбатантів, тому що пошкодження та стреси, отримані у бойових діях, можуть негативно впливати на ці параметри.

Мислення як вища форма пізнання виконує роль у розумінні внутрішніх, невідчутних властивостей предметів і явищ, дозволяє формувати повніший, узагальнений образ світу (Конаржевська, Сіренко, 2017). Воно включає різноманітні розумові операції: порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, класифікацію, систематизацію, які забезпечують глибоке пізнання сутності об'єктів (Кравченко, 2017). Важливо враховувати індивідуальні особливості мислення, зокрема самостійність, критичність, гнучкість, глибину, широту, послідовність і швидкість (Пустовий, 2019).

У процесі адаптації пам'ять може ускладнювати формування цілісного сприйняття власного досвіду, що перешкоджає адекватному усвідомленню ситуації та плануванню майбутніх дій. Під впливом посттравматичного стресу у них спостерігається підвищена тривожність й емоційна нестабільність, що негативно впливає на довільне запам'ятовування і концентрацію уваги. Через це погіршується здатність до навчання і розвитку нових

навичок, що є критично важливим для успішної соціальної інтеграції (Price et al., 2024).

У важкопоранених комбатантів мислення відзначається зниженням гнучкості та креативності у розв'язанні проблем, що часто пов'язано із захисними психологічними механізмами, спрямованими на уникнення травматичних спогадів. У них може знижуватися здатність до абстрактного мислення та узагальнення, що ускладнює сприйняття складних соціальних ситуацій та прийняття адекватних рішень (Venza et al., 2025). При цьому деякі важкопоранені можуть демонструють підвищену аналітичність і критичність, що є або ресурсом, або додатковим фактором напруженості.

На основі аналізу наукових праць вчених, варто зазначити, що процес відновлення когнітивних функцій у важкопоранених комбатантів проходить нерівномірно і залежить від індивідуальних особливостей, тяжкості травм і рівня соціальної підтримки. Психологічна реабілітація, спрямована на тренування пам'яті та розвиток мислення, повинна враховувати особливості та бути максимально адаптованою до конкретних потреб військових.

Отже, особливості пам'яті та мислення у важкопоранених комбатантів у процесі соціально-психологічної адаптації мають складний та багатогранний характер. Вони включають порушення довільного і мимовільного запам'ятовування, труднощі у відтворенні та узагальненні інформації, зниження гнучкості мислення. Тому дослідження особливостей є необхідною умовою для формування цілісних і ефективних програм психологічної допомоги, що сприятимуть поліпшенню якості життя, підвищенню рівня соціальної інтеграції та загальної адаптації важкопоранених комбатантів у мирному суспільстві.

Методологія та методи. У дослідженні використано методи:

1) теоретичні: теоретичний аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання та прогнозування, класифікація та систематизація, інтегрування та конкретизація, узагальнення, що дало змогу розкрити стан розробки проблеми дослідження, її актуальність, уточнити сутність і структуру основних понять;

2) емпіричні: спостереження, констатувальний експеримент, формувальний експеримент включав наступний комплекс психодіагностичних методик: «Заучування 10 слів» А. Лурія, «Пам'ять на образи», прогресивні матриці J. Raven і L. Penrose;

3) статистичні: методи експериментальної статистики для обробки даних дослідження.

З квітня по червень у 2025 році було проведено емпіричне дослідження когнітивних особливостей пам'яті та мислення у важ-

копорованих комбатантів віком 25-47 років у процесі соціально-психологічної адаптації. Дослідження реалізовувалося у межах індивідуальної психодіагностичної програми.

Дослідження було спрямоване на виявлення особливостей короткочасної, довготривалої та образної пам'яті, специфіки аналітико-логічного мислення у важкопоранених комбатантів у процесі адаптації. Включало етапи, які представлені у табл. 1.

Під час проведення дослідження використовувалися психодіагностичні методики: «Заучування 10 слів» А. Luria для оцінки короткочасної, довготривалої пам'яті; «Пам'ять на образи» для дослідження образної та асоціативної пам'яті; прогресивні матриці J. Raven і L. Penrose для оцінки аналітичного та логічного мислення.

Методики добиралися з урахуванням травматичних уражень та психоемоційного стану.

Таблиця 1

Етапи дослідження

Етапи дослідження	Опис етапів дослідження
Психодіагностичний	Первинне індивідуальне обстеження на 2-му тижні перебування в госпіталі
Аналітичний	Обробка результатів, виявлення когнітивних профілів
Формувальний	Формування рекомендацій для психокорекції
Контрольний	Повторне тестування через 30 днів для оцінки змін

Комплексний підхід дозволив отримати цілісне уявлення про когнітивне функціонування важкопоранених комбатантів і закласти основу для подальших психокорекційних заходів.

Результати та дискусії. У процесі емпіричного дослідження когнітивних особливостей пам'яті та мислення у важкопоранених комбатантів було отримано низку результатів, що дозволяють охарактеризувати специфіку когнітивного функціонування осіб у період соціально-психологічної адаптації.

На етапі первинного обстеження за методикою «Заучування 10 слів» А. Luria було підраховано середній показник кількості правильно відтворених слів серед 100% важкопоранених комбатантів. Після першого читання він становив 3,1 слова, що свідчить про знижену короткочасну пам'ять. Після п'ятої спроби середній показник зростає до 6,2 слів, але не досягав норми (9-10 слів), що вказує на недостатню здатність до навчання через повторення, на імовірну стомлюваність і труднощі концентрації уваги.

Крива запам'ятовування в більшості протоколів мала зигзагоподібний характер, що відображає нестійкість уваги, емоційну млявість та вплив психоемоційного виснаження (рис. 1).

Результати за методикою «Пам'ять на образи» виявили відносно кращі показники у порівнянні з вербальною (рис. 2).

У середньому учасники правильно відтворювали 6,4 образу з 12-ти, що відповідає нижній межі норми. При цьому 19% комбатантів змогли пригадати лише 3-4 образи, а 26% – 7 або більше, що підтверджує збереження базових механізмів образного кодування, навіть за умов посттравматичного стресу, проте із суттєвими індивідуальними коливаннями, що пов'язані з інтенсивністю психоемоційної реакції на травму.

За тестом прогресивних матриць J. Raven і L. Penrose середній результат серед 100% важкопоранених комбатантів становив 31,7 правильно виконаних завдань із 60, що відповідає нижчому рівню аналітичного мислення для вікової категорії 25-47 років. Учасники з травмами головного мозку або симптомами посттравматичного стресового розладу (ПТСР) демонстрували ще нижчі результати – менше 25 балів.

Особливістю виконання завдань була повільність прийняття рішень і труднощі в розпізнаванні складних логічних зв'язків, що свідчить про зниження ефективності мисленевих процесів, особливо при високих когнітивних навантаженнях.

Після проходження психокорекційної підтримки, що тривала протягом чотирьох тижнів, було проведено контрольне обстеження. Підтримка включала комплекс індивідуальних та групових заходів, спрямованих на стабілізацію психоемоційного стану та покращення когнітивних функцій:

1. Індивідуальні психологічні консультації, орієнтовані на подолання симптомів тривожності, психоемоційного виснаження, формування позитивної мотивації до відновлення та підвищення рівня саморефлексії.

2. Тренінги розвитку пам'яті «Як покращити пам'ять за допомогою асоціацій», «Короткочасна пам'ять у дії», «Розвиток когнітивної гнучкості», в яких використовувалися спеціальні когнітивні вправи: мнемотехніки, робота з асоціативними рядами, вправи на зосередження та переключення уваги, короткочасне запам'ятовування числових і словесних рядів.

3. Заняття з емоційного розвантаження «Відпускаємо стрес», «Дихання як ресурс спокою», «Кольори емоцій» включали релак-

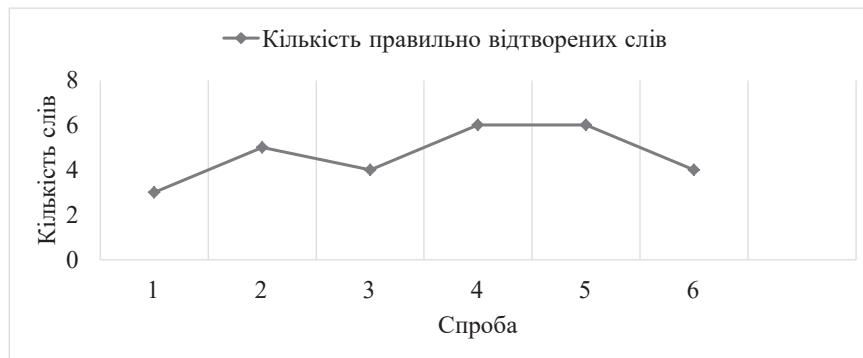

Рис. 1. Крива запам'ятовування за методикою «Заучування 10 слів» А. Luria

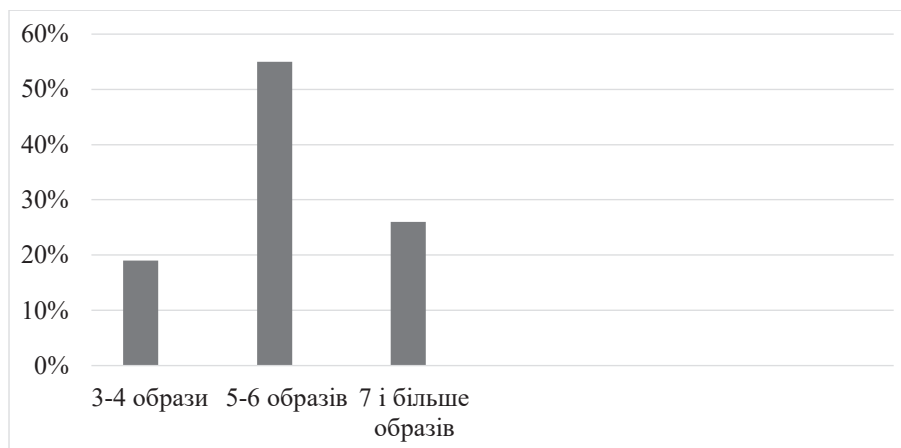

Рис. 2. Розподіл результатів за методикою «Пам'ять на образи» серед важкопоранених комбатантів

саційні техніки, дихальні вправи, арттерапія, що сприяли зниженню напруження, підвищенню емоційної регуляції та зменшенню психосоматичних проявів.

4. Елементи когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) (робота з негативними автоматичними думками, формування нових адаптивних установок, поведінкове моделювання ситуацій повсякденного життя та відпрацювання навичок подолання труднощів).

Після завершення курсу реабілітації виявлено позитивну динаміку серед 100% учасників. За методикою «Заучування 10 слів» А. Luria кількість правильно названих слів після 5-ї спроби зросла в середньому до 7,5 слів. За методикою «Пам'ять на образи» середній результат почав становити 7,1 образів, що відповідає нормі. За тестом прогресивних матриць J. Raven і L. Penrose середній показник показав 35,4 правильних відповідей, що свідчить про часткове відновлення мисленнєвих функцій.

Найбільша динаміка простежувалася у важкопоранених комбатантів з нижчим рівнем початкової тривожності, стабільнішим емоційним фоном та вищою мотивацією до

особистого зростання й повернення до активного життя, що було зафіксовано під час психологічного супроводу.

Отримані результати свідчать про те, що у важкопоранених комбатантів на етапі ранньої адаптації мають місце виражені порушення короткочасної та довготривалої вербальної пам'яті, зниження аналітичного мислення. Образна пам'ять демонструє відносну збереженість, що відкриває можливості для побудови програм реабілітації з опорою на візуальні методики та невербальні когнітивні практики.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що у важкопоранених комбатантів спостерігаються порушення короткочасної та довготривалої вербальної пам'яті, зниження аналітичного мислення, що ускладнює їхню соціально-психологічну адаптацію. Образна пам'ять залишається відносно збереженою, що відкриває можливості для використання візуально-асоціативних методик у реабілітації. Комплексна психокорекційна програма, яка включала когнітивні тренінги, психологічне консультування та техніки емоційного розвантаження, виявилася ефек-

тивною, сприяючи покращенню когнітивних функцій. Найкращі результати демонстрували учасники з нижчим рівнем тривожності та високою мотивацією до відновлення. Отримані дані підтверджують доцільність ранньої

психологічної підтримки та формування індивідуальних програм реабілітації. Перспективи подальших досліджень включають вивчення впливу різних типів поранень (особливо ЧМТ) на характер порушень мислення і пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асеева Ю., Аймедов К., Касикова М. Психологічні особливості осіб із різним військовим досвідом. *Ментальне здоров'я*. 2024. №1. С. 3-9. URL: <https://surl.li/yzfvhs>.
2. Григор'єва К., Вєліховська А. Значення пам'яті у житті людини. С. 83-86. URL: <https://surl.li/jlkeoe>.
3. Данилюк І., Предко В., Траїно Р. Характеристика основних структурних проявів життєстійкості особистості в умовах війни. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2023. № 51. С. 46-52. URL: <https://surl.li/zdzdts>.
4. Деменко О. Ф. Особливості соціальної адаптації особистості в умовах сучасного кризового суспільства. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: зб. Матеріалів IV всеукр. наук.-практ. круглого столу з міжнародною участю (м. Ірпін, 24 квіт. 2019 р.). Ірпін, 2019. С. 18-21.
5. Конаржевська В. І., Сіренко А. Є. Критичне мислення як складова формування комунікативних якостей військового лідера. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, 2017. №58. С. 90-99.
6. Кравченко А. А. Мислення як фактор становлення сучасної особистості: філософсько-освітній аспект. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2017. №71. С. 52-57.
7. Методики дослідження пам'яті. *Stud.com.ua*. URL: <https://surl.li/lcqnnn>.
8. Москальов І., Пешко С. Психологічні засади сприймання інформації: історія становлення й значення для військовослужбовців Збройних сил України. *Наукові записки*. 2025. №1. С. 109-114. URL: <https://surl.li/gjfdyi>.
9. Прогресивні матриці Равена. *Scribd*. URL: <https://surl.li/fqzihu>.
10. Пустовий О. Дослідження емоційного стану учасників бойових дій на Сході України. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. №4(11), 2019. С. 86-92.
11. Blacker K., Hamilton J., Roush G., Pettijohn K. Cognitive Training for Military Application: a Review of the Literature and Practical Guide. *Journal of Cognitive Enhancement*. 2019. №3(1). P. 1-21. URL: <https://surl.li/gsdjov>.
12. Gerver C., Griffin J., Dennis N., Beaty R. Memory and creativity: A meta-analytic examination of the relationship between memory systems and creative cognition. *National Library of Medicine*. 2023. P. 2116-2154. №30(6). URL: <https://surl.li/ccwgfvo>.
13. Price M., Zanesco A., Denkova E., Jha A. Examining factors associated with self-reported cognitive functioning in elite military settings: considerations of combat experiences and post-traumatic stress symptomology. *National Library of Medicine*. 2024. №14.
14. Russell B., Mussap A. Posttraumatic stress, visual working memory, and visual imagery in military personnel. *National Library of Medicine*. 2023. №21. P. 1-18. URL: <https://surl.li/psdezz>.
15. Venza E., Jeffrey S., Zientz J., Devlin C., Bailie J., Darr A., Babakhanyan I., Chapman S. SMART accelerates rate of cognitive gains in service members with mTBI and PTSD. *Frontiers in*. 2025. №19. URL: <https://surl.li/xvcfia>.

REFERENCES:

1. Asieieva, Yu., Aimeidov, K., & Kasikova, M. (2024). Psykholohichni osoblyvosti osib iz riznym viiskovym dosvidom [Psychological characteristics of individuals with different military experience]. *Mentalne zdorovia – Mental Health, 1*, 3-9. Retrieved from <https://surl.li/yzfvhs> [in Ukrainian].
2. Hryhoriieva, K., & Velikhovska, A. (n.d.). Znachennia pamiati u zhytti liudyny [The importance of memory in human life] (pp. 83-86). Retrieved from <https://surl.li/jlkeoe> [in Ukrainian].
3. Danyliuk, I., Predko, V., & Traino, R. (2023). Kharakterystyka osnovnykh strukturnykh proiaviv zhyttietykosti osobystosti v umovakh viiny [Characteristics of the main structural manifestations of personality resilience in wartime conditions]. *Problemy humanitarnykh nauk. Psykholohiia – Problems of the Humanities. Psychology, 51*, 46-52. Retrieved from <https://surl.li/zdzdts> [in Ukrainian].
4. Demenko, O. F. (2019). Osoblyvosti sotsialnoi adaptatsii osobystosti v umovakh suchasnoho kryzovoho suspilstva [Peculiarities of personal social adaptation in the conditions of a modern crisis society]. Proceedings from: *IV Vseukrainskyi naukovopraktychnyi kruhlyi stil z mizhnarodnoiu uchastiu «Aktualni problemy psykholohichnoi ta sotsialnoi adaptatsii v umovakh kryzovoho suspilstva» – The IV All-Ukrainian Scientific and Practical Round Table with International Participation «Topical Issues of Psychological and Social Adaptation in a Crisis Society»*. (pp. 18-21). Irpin [in Ukrainian].
5. Konarzhevskaya, V. I., & Sirenko, A. Ye. (2017). Krytychne myslennia yak skladova formuvannia komunikativnykh yakosti viiskovoho lidera [Critical thinking as a component of communicative qualities of a military leader]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and Psychology, 58*, 90-99 [in Ukrainian].
6. Kravchenko, A. A. (2017). Myslennia yak faktor stanovlennia suchasnoi osobystosti: Filosofsko-osvitnii aspekt [Thinking as a factor in the formation of the modern personality: Philosophical and educational aspect]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA – Humanities Bulletin of ZDIA, 71*, 52-57 [in Ukrainian].
7. Metodyky doslidzhennia pam'iaty [Methods for Memory Research]. (n.d.). *Stud.com.ua*. Retrieved from <https://surl.li/lcqnnn> [in Ukrainian].

8. Moskaliov, I., & Peshko, S. (2025). Psykholohichni zasady sprymannia informatsii: istoriia stanovlennia y znachennia dlia viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh syl Ukrainy [Psychological foundations of information perception: history of formation and significance for servicemen of the Armed Forces of Ukraine]. *Naukovi zapysky – Scientific Notes*, 1, 109-114. Retrieved from <https://surl.lu/gjfdyi> [in Ukrainian].
9. Prohresywni matrytsi Ravena [Raven's Progressive Matrices]. (n.d.). *Scribd*. Retrieved from <https://surl.li/fqzihu> [in Ukrainian].
10. Pustovyi, O. (2019). Doslidzhennia emotsiinoho stanu uchasykiv boiovykh dii na Skhodi Ukrainy [Study of the emotional state of combatants in Eastern Ukraine]. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia – Organizational Psychology. Economic Psychology*, 4(11), 86-92.
11. Blacker, K., Hamilton, J., Roush, G., & Pettijohn, K. (2019). Cognitive training for military application: A review of the literature and practical guide. *Journal of Cognitive Enhancement*, 3(1), 1-21. Retrieved from <https://surl.lu/gsdjov>.
12. Gerver, C., Griffin, J., Dennis, N., & Beaty, R. (2023). Memory and creativity: A meta-analytic examination of the relationship between memory systems and creative cognition. *National Library of Medicine*, 30(6), 2116-2154. Retrieved from <https://surli.cc/wgfvbo>.
13. Price, M., Zanesco, A., Denkova, E., & Jha, A. (2024). Examining factors associated with self-reported cognitive functioning in elite military settings: Considerations of combat experiences and post-traumatic stress symptomology. *National Library of Medicine*, 14.
14. Russell, B., & Mussap, A. (2023). Posttraumatic stress, visual working memory, and visual imagery in military personnel. *National Library of Medicine*, 21, 1-18. Retrieved from <https://surl.li/psdezz>.
15. Venza, E., Jeffrey, S., Zientz, J., Devlin, C., Bailie, J., Darr, A., Babakhanyan, I., & Chapman, S. (2025). SMART accelerates rate of cognitive gains in service members with mTBI and PTSD. *Frontiersin*, (19). Retrieved from <https://surl.li/xvcfia>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025
Дата публікації: 04.11.2025